

IZSELJENSKA AVTOBIOGRAFIJA V ZDA - PRIMER SLOVENSКИH AMERIČANOV¹

J e r n e j a P e t r i č

Avtobiografski žanr je v literarni zgodovini veljal in še vedno velja za enega najbolj spornih. Vprašanja, kaj je avtobiografija in kaj ne, so razvnela in še razvnelajo številne pisce, zato je literatura s tega področja precej obsežna. Ne bomo se spuščali v teoretične spekulacije, ker bi to preseglo namen tega sestavka. Ker pa je seveda potrebno izhajati iz določenih teoretičnih predpostavk, povejmo sledeče: glede na povsem specifičen položaj književnosti priseljencev v ZDA, torej tudi slovenskih Američanov, se kot najustreznejša ponuja rešitev, da pod pojmom (izseljenska oz. priseljenska) avtobiografija razumemo vse tiste zapise ameriških rojakov, ki na ta ali oni način govorijo o svojem preteklem življenju. Najstarejša ameriškoslovenska književnost je namreč nastajala v povsem specifičnih razmerah, ki jih nikakor ne moremo primerjati s književnimi razmerami v ožji domovini Slovencev. Zato tudi ni mogoče izseljenskih avtobiografskih sestavkov presojati zgolj s strogo literarnoumetniškega vidika, ampak je potrebno v njih videti še marsikaj drugega, kar sicer sodi v domeno sociologije književnosti: njihovo vlogo pri ohranjanju slovenstva, njihov zgodovinski pomen, priljubljenost med izseljenci in podobno.

Izseljenska avtobiografija je v prvi vrsti tematska avtobiografija - najsí bo to avtobiografija otroštva, mladih let, odrasle dobe ali določenega izseka iz piščevega življenja - izseljenstvo je tisto, kar daje tovrstnemu pisanju značilen pečat. Če je še v 18. in prvi polovici 19. stoletja za razumevanje Amerike zadoščalo prebrati znamenito avtobiografijo Benjamina Franklina, to za drugo polovico 19. in 20. stoletje ne velja več. S prihodom novih anglosaških priseljencev z vseh koncev Evrope in sveta se je Amerika močno diferencirala in postala »narod narodov«. Pojavila se je vrsta priseljenskih avtobiografij - italijanskih, skandinavskih, grških...slovenskih. V njih se podoba življenja in

Amerike močno razlikuje od Franklinovih opisov. Da imajo avtobiografije izseljencev iste narodnosti marsikaj skupnega, je najbrž odveč poudarjati. Najbolj skupno pa jim je bilo dolgo časa dejstvo, da sta jih »uradni« ameriška zgodovina oziroma kritika uvrščali med drugorazredno branje. »...ostale so raztresene in dolgo časa se jih ni upoštevalo kot del vodilne (ameriške) književnosti.«² Dela, ki prinašajo nov pogled na svet in novo topologijo, niso bila uvrščena v **Literary History of the United States**³ pa tudi v celo vrsto drugih, podobnih priročnikov ne. Odločilen preobrat v tem pogledu so prinesla šele sedemdeseta leta tega stoletja, ko se je v Ameriki sprožil plaz »iskanja korenin«, čeprav segajo začetki »narodnostnega prebujenja« v dvajseta in trideseta leta in jih je treba pripisati Louisu Adamiču.⁴

Povsem razumljivo je, da so imeli izseljenski avtobiografski sestavki, pa čeprav še tako skromni in nebogljeni, neprimerno večji odziv med bralci, kot bi ga bilo deležno takšno pisanje na Slovenskem. Izseljensko avtobiografijo naših rojakov v ZDA je najlažje razumeti kot nekakšen dialog med piscem in publiko, tako kot avtobiografijo nasploh pojmuje Robert Lyons.⁵

Avtobiografija slovenskih Američanov v ZDA je doživljala podobno usodo kot avtobiografije drugih narodov. Med slovenskimi priseljenci so bili le redki izobraženci, predvsem duhovniki misijonarji, po večini pa so bili neuki delavci: rudarji, gozdarji, tovarniški delavci, krošnjariji... Med tema dvema skrajnostma je bil sloj tako imenovane polinteligence, to je ljudi, ki so v stari domovini končali nekaj malega šol in se v Ameriki oprijeli časnikarstva, amaterskega gledališča, opere... Slovenec v Coloradu je rad bral v »svojem« časopisu, kako se godi rojaku v Pensilvaniji ali Minnesoti. V slovenskih časopisih, ki so izhajali v ZDA, so od samega začetka nadvse uspevale rubrike z naslovom »Glasovi iz naših naselbin«. V teh zapisih še prevladuje skrb za vsakdanji kruh, za kakršne koli spomine je bilo še prezgodaj. Priseljenstvo je bilo mlado in večina je upala, da se nekoč vrne domov. Šele pozneje, ko je prenekateri spoznal, da bo ostal v Ameriki, ko si je malce opomogel in so odraščali njegovi v Ameriki rojeni otroci, so se začeli zbujsati spomini; ko jih je napisal eden, mu je sledil drugi. Manj večji pisanja so se odločali za avtobiografske fragmente, bolj spretni so spravili na papir zgodbo celega življenja. Često je en in isti

pisec objavil cel niz avtobiografskih drobcev - tako, kot so se mu porajali v spominu, brez kakršnega koli časovnega zaporedja ali notranje razvojne logike.⁶

Takšno obliko avtobiografskega pisanja pozna tudi svetovna literatura. Robert Fothergill v delu **Private chronicles**⁷ govori o tako imenovani »serijski avtobiografiji« in pod tem pojmom razume neko sintetično tvorbo med avtobiografijo in dnevnikom. Čeravno časopisne avtobiografije, kot jo poznamo pri slovenskih Američanih, ne omenja, pa postavlja dva pogoja: da zapis pokriva dovršen del pomembnih let piščevega življenja in da pri njem obstaja tako imenovana avtobiografska zavest.⁸ Omenjeni zapisi naših rojakov izpolnjujejo oba pogoja.

Med avtobiografijami slovenskih Američanov ločimo dve veliki skupini: najstarejše so avtobiografije misijonarjev, mlajše pa tako imenovane laične avtobiografije. Vsaka od njih izpričuje nekaj samosvojih, obe skupaj pa tudi precej skupnih značilnosti.

Prvo skupino sestavljajo tako imenovana misijonarska pisma, poročila in nekaj poezije. To vrsto avtobiografskega pisanja označuje vrsta karakterističnih potez, o katerih je bil govor uvodoma: gre za prvoosebne pripovedi, v katerih je na retrospektiven način zajeta bližnja preteklost pisca. To niso urejene pripovedi, pa vendar so pisma nekaterih misijonarjev precej podrobna in sledijo dogodkom v njihovem časovnem zaporedju (Baraga, Pirc). Osnovni avtobiografski elementi v teh pripovedih niso uravnoteženi, saj prevladujejo opisi zunanjih dogodkov in okolja, slede jim opisi medčloveških stikov. Samoopazovanja v psihološkem smislu pa je še najmanj, kar je seveda povsem v skladu s pojmovanjem vloge katoliškega misijonarja, katere bistvo je v tem, da se žrtvuje za druge. Značilna je fragmentarnost, ki je malone stereotipna: izključeni so mladostni spomini, dosledno in natančno je popisano vsakodnevno misijonarjevo delo (ponekod tudi šolanje). Po namenu so tovrstni avtobiografski zapisi pretežno apologetske narave, kar pomeni, da skuša pisec predvsem razložiti potek svojega življenja. Motivi, ki so pogojevali nastanek teh zapisov, so različni - domotožje, čut dolžnosti, didaktičnost, pritegnitev novih, mladih misijonarjev...

Kar zadeva ožjo problematiko avtobiografskega žanra, kot na primer odnos avtobiografije do leposlovja, biografije, zgod-

vine, vprašanja resnice, časa, psihologije in podobno - vse to se pri posamičnih besedilih odraža na svojski način in ne moremo govoriti o nekih skupnih značilnostih. Vendar to ni le značilnost misijonarskih pisem, ampak tudi laične avtobiografije.

Pri teh lahko govorimo o nekaterih skupnih potezah, ne glede na to, ali gre za avtobiografski roman, književno avtobiografijo, avtobiografsko črtico, skeč, feljton ali pesnitev - vsem je skupna retrospektivnost pripovedovanja, ki za razliko od misijonarske pripovedi navadno posega dlje v preteklost. Tudi tu piše avtor sam, njegovo gradivo pa je (namensko) izbrano, selekcionirano, pa naj bo razlog umetniškost, zgodovinska pomembnost gradiva ali preprosto piščeva nespretnost in neizkušenos. Tudi pri teh zapisih gre za mešanico opisov zunanjih dogajanj, širšega družbenega življenja in avtorjevih osebnih zadev; slednjega je tudi v tej skupini avtobiografij najmanj. Bistveno je, da junak ne obstaja izolirano, sam zase, ampak kot del sveta in se nam razkriva v soočenju s tem svetom. Informativni značaj teh pripovedi, ki se kaže v piščevi odvisnosti od zgodovinskega in družbenega okvira, je prevladujoča značilnost, ki literarnost močno potiska v ozadje. Avtorjev namen pisanja je bodisi apologetske bodisi memoarske narave; ontološka razmišljanja so redkost in so navadno le »privesek« prejšnjih dveh. Motivi za pisanje so v tej skupini bolj pestri: lahko gre za občutek posameznika, da je njegovo življenje nekaj posebnega in zato vredno, da se opiše; često se ta motiv kombinira z občutkom dolžnosti do »zgodovine«; v novejšem času naletimo pogosto na pisce, ki pišejo zaradi zabave ali ker želijo posnemati druge, redke pa so prave literarne ambicije.

Ker predstavljajo misijonarske avtobiografije tako v tematskem pogledu kot kronološko relativno zaokroženo celoto in hkrati začetek slovenske avtobiografije v ZDA, jih v svoji doktorski disertaciji obravnavam uvodoma v posebnem poglavju. Laične avtobiografije pa razvrščam glede na njihov obseg in namen na:

- a) samostojne knjižne objave,
- b) avtobiografije knjižnega obsega, ki še niso bile objavljene,
- c) krajša objavljena avtobiografska besedila.

Pretežna večina ameriškoslovenskih avtobiografij je močno »zaznamovana« s poklicem pisca ali pa z njegovo (pomembno)

zunajpoklicno dejavnostjo, tako da je tudi med laičnimi avtobiografijami mogoče najti vrsto značilnih podkategorij, na primer avtobiografije pustolovcev (iskalcev zlata in podobno), starojugoslovanskih (avstroogrskih) vojakov, premogarjev oziroma rudarjev, gozdarjev, farmarjev, potujočih trgovcev, delavcev v tovarnah, časopisnih (revijalnih) urednikov, pomembnih društvenih, javnih, kulturnih delavcev, umetnikov in (redkih) izobražencev.

Glede na žanrsko pripadnost tovrstnih avtobiografskih zapisov ločimo med avtobiografijo v ožjem smislu besede (t.j. »pravo avtobiografijo«), memoari, dnevniki itd., ali pa gre za dela »mešanega žanra«, na primer avtobiografija v kombinaciji z memoari, potopisom in podobno.

Za pretežno večino ameriškoslovenskih avtobiografij je značilno, da se pisci osredotočajo na nekaj osnovnih problemov, iz njih izhajajo in jim na nek način podrejajo tudi ostale probleme. Tako je mogoče avtobiografije medsebojno razlikovati glede na osnovno tematiko; le-to seveda zožuje piščevo zorni kot in iz njegove pripovedi izloča vse tisto, kar je preveč oddaljeno od osnovnih problemov. Izseljenski avtobiografi so pri izboru avtobiografskega gradiva selektivni in njihov prikaz lastnega življenja delen. Izstopajo predvsem nekateri tematski sklopi, na primer odnos pisca do avstroogrške monarhije oziroma Kraljevine Jugoslavije (kaže se predvsem kot odnos do upravno-politične oblasti, vojske in šolstva), odnos do Amerike pred izselitvijo in po njej, odnos do Cerkve in vere pa do ohranitve etnične identitete in s tem povezan odnos do slovenskih društev (kulturnih, podpornih, političnih) ter slednjič, odnos do amerikanizacije (kaže se predvsem v želji posameznika po znanju angleščine, vključevanju v ameriško družbo in pridobitvi ameriškega državljanstva).

Iz povedanega sledi, da je v ameriškoslovenski oziroma slovenskoameriški avtobiografiji mogoče iskati skupne poteze. Praviloma pa velja, da je v takšnih zapisih toliko več individualnega, kolikor boljši in spretnejši je pisec. Teh ni malo, saj je poleg knjižnih avtobiografij, objavljenih in neobjavljenih (do danes jih je približno 20) po časopisih in revijah izšlo blizu 600 avtobiografskih prispevkov.⁹

S svojimi avtobiografskimi deli so se naši izseljenci v ZDA uspešno vključili v tok tako imenovane etnične književnosti, ki

je v ZDA dobila domovinsko pravico v zadnjih dveh desetletjih. Pri tem sploh ni pomembno, da je le manjše število teh zapisov v angleškem jeziku in večina v slovenskem. Pomembno je ameriško izkustvo ne glede na jezik in prevladalo je stališče, da so dela etnične književnosti - tudi avtobiografije - obogatitev ameriške kulture. Tudi avtobiografije slovenskih Američanov so precej prispevale k temu mozaiku.

OPOMBE

1. Študija je spremenjeno in prirejeno poglavje moje doktorske disertacije (1987) z naslovom *Avtobiografije slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike*. V študiji izmeri- nično uporabljam izraza ameriški Slovenci in slovenski Američani, pač v skladu s starostjo obdobja, ki ga obravnavam. Slovenski Američani so tisti z že pridobljeno državljsko pravico in njihovi potomci.
2. William Boelhower, *Immigrant Autobiography in the United States*, Benetke, Essedue edizioni, 1983, str. 18
3. Spiller, Thorp, Johnson, Canby, Ludwig (ed.), *Literary History of the United States*, New York, Macmillan, 1946 in poznejše, dopolnjene izdaje.
4. Adamičevi etnični sestavki segajo v ta čas: »The Bohunks«, *The American Mercury*, 1928, »A Bohunk Woman«, *Ibid.*, 1930, nato pa preko *Laughing in the Jungle* (1939) še vrsta leposlovnih del na to temo.
5. Robert Lyons, *Autobiography, A Reader for Writers*, New York, Oxford University Press, 1977
6. Med ameriški izseljenci je bila cela vrsta takšnih dopisnikov, na primer Frank Barbich.
7. Robert Fothergill, *Private Chronicles*, London, Oxford University Press, 1974
8. *Ibid.*, str. 152
9. Številke so približna ocena, kajti moja disertacija sega le do leta 1965. Pri časopisnih in revijalnih sestavkih ni bilo mogoče ugotoviti popolnega števila, ker so se posamezni izvodi časopisov izgubili - nepopolni letniki - ali pa so nedostopni.

ABSTRACT

**EMIGRANT AUTOBIOGRAPHY IN THE UNITED STATES
- A CASE OF SLOVENE AMERICANS***J e r n e j a P e t r i č*

The article surveys the autobiographies of Slovene emigrants to the United States, this being the oldest American-Slovene literature, arising from the particular circumstances of the emigrants' experiences. In the author's view, emigrant autobiographies cannot be evaluated strictly from the point of view of literary art. Much of what belongs to the sociology of literature must be taken into account. Attention is drawn to the so-called »serial« autobiography - a series of printed autobiographic fragments, usually produced by less proficient writers. The majority of the autobiographies in question are marked either by their author's profession or by his most important activity outside it. The authors seem regularly to focus on the few basic problems and somehow subordinate others to them. Some of these basic problems involve the relation of the writers to their homeland, their relation to the United States before and after emigration; their attitude toward the church and religion; the preservation of ethnic identity, Slovene political, cultural and supporting societies and their response to »Americanization«. The author ends her article by finding that their autobiographies suggest that Slovene emigrants in the United States have fit well into the so-called ethnic literature which has gained acceptance in the United States in the last two decades.